

OBIECTELE REFERENȚIALE DE SECURIZAT

OBJECTS OF REFERENCE TO BE SECURED

Drd. Laura-Ina-Veronica SÎRBU*

O mare parte din teoria și practica tradițională din relațiile internaționale se bazează pe ideea că statul este singurul obiect de referință legitim pentru asigurarea securității. Când obiectul de referință este statul, există, de obicei, reguli destul de clare cu privire la care reprezentanții ai statului pot vorbi despre securitate în numele său.

A large part of theory and traditional practice from international relations are based on the idea that the state is the only reference point for ensure security. When the reference point is the state, there are usually quite clear rules on which government representatives can talk about security on its behalf.

Cuvinte-cheie: stat; securitate; securizare; politizarea; obiect de referință; actorii de securitate.

Keywords: state; security; securitization; politicization; reference object; security actors.

Securitatea este mișcarea care trece politica dincolo de regulile jocului și de cadrul problemei, fie ca un tip special de politică, fie deasupra politicii. Securizarea poate fi privită, astfel, ca o versiune extremă a politizării. În teorie, orice chestiune publică poate fi localizată într-un spectru cuprins între nepolitizat, politizat și securizat. În principiu, plasarea problemelor în acest spectru este deschisă: în funcție de circumstanțe, orice problemă poate fi plasată în oricare dintre parolele spectrului. În practică, plasarea variază substanțial de la stat la stat. Unele state vor politiza religia (Iran, Arabia Saudita, Birmania), iar altele, nu (Franța, SUA). Unele vor securiza cultura (fosta URSS, Iran), altele nu (Marea Britanie, Olanda). „Securitatea se referă, în primul rând, la soarta colectivităților umane și abia în al doilea rând la securitatea personală a ființelor umane individuale.”

În cazul problemelor (cum este cea a mediului), care au ieșit brusc din categoria chestiunilor nepolitizate, există o dublă întrebare: Au fost acestea politizate sau și securizate? Legătura dintre politizare și securizare nu implică faptul că securizarea trece întotdeauna prin stat; politizarea și securizarea pot fi hotărâte și în alte foruri. După cum se va vedea mai târziu, și alte entități sociale

pot aduce o problemă în atenția generală sau pot chiar să o ridice la statutul de urgență.

Există locuri unde caracterul secret sau violarea drepturilor omului sunt la ordinea zilei și unde argumentele de securitate nu sunt necesare pentru a legitima astfel de acte. Exemplele de mai sus sunt valabile într-o societate democratică. Și în alte tipuri de societăți vor exista „reguli”, iar când un actor folosește retorica amenințării existențiale, scoțând o problemă din sfera „politicii normale”, avem de-a face cu o securizare. Astfel, criteriile exacte ale securizării sunt realizate prin stabilirea intersubiectivă a unei amenințări existențiale suficient de importante pentru a avea efecte politice substanțiale.

În *Dicționarul explicativ al limbii române*, „securitate națională” reprezintă „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol”², iar „securitatea colectivă” face referire la „starea relațiilor dintre state, creată prin luarea pe cale de tratat a unor măsuri de apărare comună împotriva unei agresiuni”³.

Securizarea poate fi studiată direct, nu are nevoie de indicatori. Modul în care trebuie studiată securizarea este analiza discursului și a constelațiilor politice: Când atinge un argument cu o anumită retorică și structură semiotică un efect suficient de mare pentru a determina audiența să tolereze încălcarea regulilor care ar fi fost respectate

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: laurainavero@yahoo.com

în alte circumstanțe? Suntem martorii unui caz de securizare atunci când un actor de securizare reușește să treacă de regulile sau de procedurile de care ar fi constrâns, în mod normal, prin utilizarea unei argumentații cu privire la caracterul prioritar și urgent al unei amenințări existențiale.

O securizare de succes are trei componente (sau pași): amenințările existențiale, acțiunile de urgență și efectele încălcării regulilor asupra relațiilor dintre unități. Trăsătura distinctivă a securizării este o structură retorică specifică (supraviețuirea, prioritatea acțiunii, deoarece, dacă problema nu este tratată acum, va fi prea târziu și noi nu vom mai exista pentru a ne îndrepta greșeala). Această definiție poate constitui un instrument pentru identificarea actorilor și a fenomenelor de securitate în alte sectoare decât cel politico-miliar, unde este mai greu de stabilit, când pot fi incluse noi probleme în agenda de securitate. Trebuie ca noile probleme să afecteze sectorul militar sau să fie „la fel de periculoase” ca războiul (Deudney, 1990)? Pentru a ne sustrage de la constrângerile securității tradiționale, trebuie să avem o idee clară a calității esențiale a securității.

Obiecte de referință

O mare parte din teoria și practica tradițională din relațiile internaționale se bazează pe ideea că statul este singurul obiect de referință legitim pentru asigurarea securității militare. În abordarea centrată pe stat, westphaliană, a societății internaționale, care s-a dezvoltat în Europa și a fost implementată în restul lumii, statul este conceput, iar uneori aproape că a ajuns să fie drept singurul depozitar atât al dreptului, cât și al capacității de a utiliza forța. Conform acestei concepții, statul a evoluat de la absolutismul dinastic, în care prințul se află în centrul ideii de suveranitate și securitate, la suveranismul popular, unde națiunea și societatea civilă, precum și instituțiile de guvernământ, joacă împreună aceste roluri. Cu toate că atât statele dinastice, cât și cele naționale reclamau exclusivitatea ca obiect de referință legitim pentru securitatea militară, pe măsură ce suveranitatea a ajuns să fie utilizată în accepțiuni tot mai largi, conținutul termenului de securitate a statului s-a extins și el. Dacă statul național era amenințat militar, la fel erau și elementele sale civice, precum și sistemul de guvernământ.

Cu toate acestea, în practică, multe state sunt manifestări mai puțin perfecte ale modelului

național și chiar și acelea care se apropie cel mai mult nu încorporează în întregime toate elementele societății lor civile. În unele țări, tensiunile încă mai există între guvernanți și cei guvernați. Astfel de situații lasă loc altor unități, în mod special triburi sau națiuni, pentru a deveni obiecte de referință pentru asigurarea securității militare în cadrul statelor, precum și între state – un proces mult prea evident în Balcani și în Caucaz, precum și în unele părți din Asia și o mare parte din Africa. Dar în lumea modernă, multe dintre aceste unități nonstatale urmăresc să dobândească statalitatea și, dacă vor reuși, vor avea doar un statut de tranziție în calitate de obiecte de referință nonstatale.

În sistemul internațional contemporan, unele obiecte de referință prestatale sunt încă active. Rămășițele triburilor barbare încă mai există în unele zone din Asia Centrală și Africa. Unele indicii referitoare la modalitatea în care aceste triburi au operat ca obiecte de referință pentru securitatea militară pot fi reperate în războaiele civile contemporane din Afganistan și Somalia. Regi și prinți, imperii și orașe au dispărut sau au încetat să mai joace un rol de obiecte de referință în sectorul militar, deși familii regale, precum cele din Kuwait și Arabia Saudita, încă își mai păstrează o oarecare autonomie ca obiecte de referință. Armatele private rămân, de asemenea, relevante, după cum s-a putut observa în 1930, când statul chinez s-a dezintegrat, parțial, rezultând o serie de conducători militari autonomi care controlau o mare parte a teritoriului.

Religia rămâne un potențial obiect de referință pentru securizarea militară, dar, precum arată cazurile din fosta Iugoslavie și Orientul Mijlociu, în lumea modernă religia este deseori intercalată cu statul (Israel, Iran) sau cu națiunea (Serbia, Croația). În lumea contemporană, religia nu a depășit statul ca obiect de referință pentru securitatea militară, cu câteva excepții minore ale unor culte extremiste (Ramura Davidienilor, Aum Shin Rykyo). Totuși, undeva, în fundal sunt temerile Occidentului legate de Islam, de amplificarea „naționalismului hindus” și de teoriile „ciocnirii civilizațiilor” (Huntington, 1993, 1996) – toate sugerând faptul că poziția exclusivă pe care o revendică statul westphalian ca obiect de referință pentru securitatea militară nu este scutită de contestări din partea unor entități mai mari sau mai mici.

Frank N. Trager și F.N. Simonie ofereau următoarea definiție: „Securitatea națională este

acea parte a politicii guvernamentale care are drept obiectiv crearea condițiilor politice, naționale și internaționale, favorabile pentru protejarea sau extinderea valorilor naționale vitale împotriva adversarilor existenți sau potențiali”⁴.

Statul național este, de asemenea, extrem de vulnerabil la provocările lansate din interior. Cei mai evidenți candidați sunt secesioniștii, unioniștii, revoluționarii și alte entități dornice să-și afirme statalitatea. Aceste grupuri susțin obținerea statalității, dar nu au încă puterea să se elibereze sau să răstoarne guvernarea altora și nici nu se bucură de o largă recunoaștere a doleanțelor lor în rândul altor state. Membrii acestei categorii sunt extrem de diferiți. Includ secesioniștii și mișcările pentru autonomie (cecenii, tamilii, kurzii, karenii, grupări din Timorul de Est, din Quebec, bascii, și mai nou, victorioșii eritreeni), naționalități nerecunoscute răspândite în mai multe state (kurzii, palestinienii, sârbii și posibil rușii) și mișcări rebele (Khmerii Roșii și Unita).

În multe cazuri, entitățile aspirante la statalitate sunt, de fapt, națiuni care pretind statutul de actori la nivel primar, precum în cazul încercării eșuate a Ibo de a se separa de Nigeria. Din moment ce națiunile sunt capabile să se reproducă și până la un moment dat o și fac, există motivația pentru a le accepta ca și unități autonome (Waever, 1993). Însăși natura aspirațiilor la statalitate, precum și poziția lor în cadrul sistemului internațional, sugerează faptul că sunt deseori privite ca obiective militare de interes major și puncte de acțiune, deci așadar de securizare. Ei pot fi extrem de ușor luați drept amenințări la adresa suveranității statale și, datorită activităților de natură statală în care sunt angrenați, pot determina statul existent să utilizeze forța militară pentru a-și asigura monopolul asupra violenței legitime.

„Avem și referențiale intermediare sau geografice, cum ar fi „cetățenii europeni”, propuse de curentul care susține unificarea politică a Europei... Pentru a primi, prin atribuire, statutul de entitate ce trebuie securizată, colectivitățile se află în competiție, chiar în rivalitate”⁵.

În plus, față de entitățile aspirante la statalitate, statul are contestatari care, însă, nu au interesul de a-l schimba sau de a obține recunoașterea ca nou stat. Aceștia includ așa-numitele miliții, precum cele care au devenit extrem de active în SUA, la începutul anilor '90, ca grupări de autoprotecție de

natură militară împotriva a ceea ce ei considerau a fi subminarea libertăților individuale de către stat, și criminalii organizați în afara statului în scopul urmăririi unor activități economice libere de reglementările și impozitățile statului. Atât milițiile, cât și grupările mafioate își pot deservi membrii ca obiect de referință în ceea ce privește securitatea militară. Iar atunci când statul eșuează – precum în Afganistan, Iugoslavia, o serie de locuri din Africa, și într-un sens mai atenuat, în Italia – milițiile, mafia, clanurile și bandele vin în prim-plan. Unii vorbesc mai departe în numele statului, dar alții devin entități de securitate egoiste și care se consideră pe sine obiecte de referință (Kaplan, 1994). Aici ne aflăm deja la granița dintre securitatea internațională și cea internă.

De remarcat modalitatea în care violența intrasocietală a căpătat, recent, tot mai multă importanță pe agenda occidentală, deși în mod normal nu reprezintă o problemă de securitate internațională. Din Rusia până în Statele Unite, avem de-a face cu un tip omniprezent de violență societală, care constituie o platformă pe care politicienii naționali o pot utiliza în securizarea clasică a legii și a ordinii, până în punctul în care drepturile omului sunt amenințate de politicile de luptă împotriva criminalității și logica „omului puternic” începe să își facă loc. Această situație nu implică, în mod normal, prezența militară; este, în mod clar, o problemă polițienească, dar se regăsește pe agenda securității din cauza a două motive interdependente. În Vest, poliția este, în mod normal, o parte instituționalizată a societății, care asigură o funcționare continuă. Dar imaginea creată în SUA și, în mare parte, în lumea postsovietică este, mai degrabă, aceea că a avea forțe de poliție ar fi o idee bună, deoarece situația a scăpat de sub control și „ceva trebuie făcut”. În al doilea rând, are loc securizarea și sunt susținute măsuri excepționale. Securizarea, în sine, are ca obiect de referință societatea ca atare (sau partea care respectă legea) și drept actori majori agenții statului și politicienii. Acest model deviază de la securitatea standard, doar prin faptul că este direcționată spre interior.

Un ultim aspect, la nivel substatal, nu este încă semnificativ, dar merită punctat. În unele țări – în mod special, SUA și Canada – genul și rasa devin securizate chiar și în raport cu violența. Violența internă, tiparele de violență și hărțuirea pe baza rasei sunt departe de a fi un element de

noutate, dar ceea ce este într-adevăr nou este faptul că aceste tipare sunt tot mai mult văzute de către grupuri active drept un fenomen colectiv. Dacă o soție este bătută acasă, situația în sine nu este ușor de securizat. Dar dacă feministele vor construi o imagine a violenței colective conduse de un singur grup – cel al bărbaților – împotriva altui grup – cel al femeilor – și, de exemplu, vor conceptualiza violul drept o problemă de securitate pentru toate femeile, din cauza existenței bărbaților, noile colectivități vor apărea drept obiecte de referință pe agenda violenței.

Actorii de securizare

După cum spune în lucrarea sa, Ionel Nicu Sava, „actorii de securizare sunt autoselecți – oricine (persoană, grup, organizație) poate recurge la actul declarativ de securizare. Legitimitatea acțiunii lor este însă variabilă, lucru care stabilește o ierarhie a actorilor”⁶.

După cum am menționat, când obiectul de referință este statul, există de obicei reguli destul de clare cu privire la care reprezentanții ai statului pot vorbi despre securitate în numele său. Pentru unitățile mai puțin instituționalizate, precum națiunile, regulile sunt mai puțin clare, iar legitimitatea încercărilor de a aborda problema securității este determinată de amploarea și profunzimea sprijinului pe care-l primesc. Reprezentanții statului vor vorbi în numele statului lor, dar din punct de vedere al unor manageri de securitate militară, ei vor invoca, cel mai probabil, principii abstracte (balanța de putere) sau mai colective (civilizația, NATO, neproliferarea armelor nucleare). Oficialii organizațiilor interguvernamentale (OIG), precum Secretarul General al Națiunilor Unite sau NATO, au, de asemenea, o oarecare autoritate să invoce principii mai abstracte și colective de pe poziția lor de obiecte de referință ale securității militare.

Nu se poate presupune, totuși, că statul este în permanent coerent. În cadrul democrațiilor, multe voci, incluzând grupurile de presiune și intelectualii defensivi, se vor angrena în discursul referitor la securizare – uneori chiar direct, precum în cazul opoziției din SUA împotriva războiului din Vietnam. Statele pot chiar să-și piardă controlul deținut asupra forțelor armate, cum s-a întâmplat în Japonia, în 1930, când armata a desfășurat o politică independentă în Manciuria, și posibil chiar și în Rusia începând cu anul 1995, când guvernul

părea că pierde controlul asupra operațiilor militare din Cecenia. Serviciile de *intelligence* pot ajunge, de asemenea, să se perceapă ca fiind adevărații gardieni ai securității naționale, deținând toate piesele ce alcătuiesc imaginea finală, și pe acest considerent ar putea urmări propriile lor politici de securitate (deși, rareori, spun că ar proceda astfel).

Având în vedere că multe dintre celelalte unități care servesc drept obiecte de referință pentru securitatea militară sunt atât aspirante la statalitate, dar sunt și organizate ca ierarhii politice, iar de cele mai multe ori împărtășesc cu statul norme relativ clare despre cine este îndreptățit să vorbească despre securitate în numele organizației. Mafia, bandele, clanurile, triburile și rebelii sau mișcările secesioniste, toate sunt susceptibile de a avea o conducere autoritară, clar definită. Gândiți-vă, de exemplu, la rolul conducătorului Buthelezi ca lider al națiunii zulu din Africa de Sud sau rolul lui Pol Pot în Cambodgia. Din cauză că securitatea militară necesită, în general, un răspuns colectiv extrem de bine organizat și eficient, este mai puțin predispusă la ambiguitate în ceea ce privește legitimitatea actorilor de securizare decât alte sectoare și este mult mai probabil să reflecte structura relațiilor de putere. Această logică s-a menținut destul de mult în timpurile premoderne, când orașele, imperiile, ligile, principatele, religiile, federațiile tribale și alte obiecte de referință ale securității militare prezentau, în general, structuri ierarhice. În statele naționale moderne, această logică nu exclude un rol semnificativ pentru alții care să se supună sau să susțină procese specifice de securizare.

Actorii funcționali

Sectorul militar este bogat în actori care influențează dinamica sectorului fără a fi obiecte de referință sau actori de securizare. Mulți dintre acești actori sunt fie agenții de forță, de la asasini și companii de mercenari, birocrății de apărare, la armate, sau furnizori de instrumente de forță, mai ales în cadrul industriei de armament. Indivizii pot și chiar folosească forța, unul împotriva altuia, dar astfel de situații nu sunt considerate în mod normal „militare” și nu cad, de obicei, în competența relațiilor internaționale.

Subunitățile din interiorul statelor prezintă interes în termenii securității militare fie pentru că au o abilitate de a influența politica externă sau cea militară a statului, fie pentru că au posibilitatea de

a întreprinde acțiuni autonome. În cadrul unui stat modern, multe subunități au abilitatea de a influența adoptarea politicilor externe și militare; aceasta este lumea binecunoscută a politicilor birocratice (Allison, 1971). Guvernele sunt cel mai evident exemplu de astfel de actori. Ele pot avea interese proprii de supraviețuire care se deosebesc de interesele naționale. Din moment ce guvernul este actorul de securizare autorizat al statului, separarea celor două este extrem de dificilă. Unele guverne nedemocratice pot fi capabile să-și securizeze propria supraviețuire în mod direct fără nicio rușine. Dar cele mai multe guverne, în special cele democratice, recurg la a-și lega propria supraviețuire de cea a statului.

La fel de importante sunt și serviciile armate, a căror cultură individuală exercită presiuni puternice asupra strategiei militare și de achiziții publice. Preferințele marinei pentru nave cu suprafață mare și a forțelor aeriene pentru aeronave cu pilot, indiferent de raportul dintre costuri și eficiență, sunt exemple bine cunoscute. Mai mult, împărțirea tipică a serviciilor militare pe arme diferite (armata terestră, armata aeriană și marina) generează fenomenul îndelung studiat al rivalității dintre arme în ceea ce privește deciziile referitoare la achizițiile publice în domeniul militar. Alte structuri precum Apărarea, Finanțele și Ministerele de Externe sunt, de asemenea, actori cheie în adoptarea politicilor militare.

În afara guvernului, trebuie luați în considerare diverși actori din domeniul privat, în special firmele care compun industria armamentului. În secolul al XIX-lea, companiile europene de armament erau suficient de independente pentru a-și dobândi faima unor „comercianți ai morții”. Vânzătorii lor erau bine conectați la jocurile diplomatice private menite să ațâțe tensiunile și conflictele pentru a îmbunătăți piața pentru marfa lor. Din 1930, majoritatea activităților de produce de armament au fost reglementate prin acordarea de licențe de către guvern, dar chiar și așa ele pot pune presiune pe stat, pe probleme, cum ar fi: ocuparea forței de muncă, balanța de plăți și menținerea competențelor și a capacității de producție industriale necesare pentru mobilizare.

Concluzii

Statele și statele aspirante au fost, în mod tradițional, și vor rămâne, în cea mai mare parte, obiectele de referință primare ale securității militare. Protejarea integrității teritoriale a statului

este scopul tradițional al securității militare, iar cele două medii ale statului situate în imediata lui apropiere – cel regional și intern – sunt din nou principalele preocupări în acest sector. Cea mai mare parte a subsistemelor găsite în acest sector sunt coerente, din punct de vedere geografic, și constituie, prin urmare, complexe de securitate.

După o lungă perioadă în care nivelul global a dominat acest sector, are loc o schimbare clară spre supremația dinamicii regionale de securitate militară. În unele cazuri, acest lucru a stopat conflictele regionale; în alte cazuri, le-a exacerbă. În câteva regiuni, procesele de desecurizare au eliminat, în mare măsură, dilema securității militare dintre statele locale. În regiunile dominate de state slabe sau care au eșuat există perspective reale ca nivelul local să devină dominant, prin formarea unor microregiuni de securizare. La lista de microregiuni ar trebui, poate, să adăugăm anarhiile de tip hobbesian, din unele orașe, din interiorul megalopolisului. Atunci când autoritatea politică se destramă, printre altele, distincția dintre poliție și armată se dizolvă.

NOTE:

1 Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama – O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 30.

2 *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 969.

3 *Ibidem*.

4 Frank N. Trager, Frank N. Simonie, *Introducere în studiul securității naționale*, University Press of Kansas, 1973, p. 36.

5 Ionel Nicu Sava, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, p. 203.

6 *Ibidem*, p. 204.

BIBLIOGRAFIE

*** *Strategia Națională de Apărare a Țării 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015.

Buzan Barry, Ole, De Wilde Wæver Jaap, *Securitatea: un nou cadru de analiză*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2010.

Buzan Barry, *Peace, power, and security: contending concepts in the study of international relations*, în „Journal of Peace Research”, 1984.

Buzan Barry, *Popoarele, statele și teama – O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.

Ghica Luciana Alexandra, Zulean Marian (coord.), *Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese*, Editura Polirom, Iași, 2007.

Sava Ionel Nicu, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.

Trager N. Frank, Simonie N. Frank, *Introducere în studiul securității naționale*, University Press of Kansas, 1973.

Wolfers Arnold, *Discord and Collaboration: Essay on International Politics*, John Hopkind University Press, Baltimore, 1962.